

ETHNICITY AND FERTILITY IN THAILAND

Suchart Prasith-rathsint
The National Institute of Development Administration

Bangkok
January 1983

Suchart Prasith-rathsint, Ethnicity and Fertility in Thailand. The National Institute of Development Administration, Bangkok, 1983

นับตั้งแต่ประเทศไทยตระหนักว่าการเพิ่มที่อย่างรวดเร็วของประชากรอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ได้มีการกำหนดนโยบายประชากรโดยใช้การวางแผนครอบครัวเป็นมาตรการสำคัญ เพื่อลดอัตราเพิ่มของประชากรลงเป็นลำดับตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับ ซึ่งปรากฏว่าจากการดำเนินงานอย่างจริงจังของทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน ทำให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์อย่างมากภายในช่วงระยะเวลาอันสั้น เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในเรื่องนี้ของประเทศอื่น ภาวะเจริญพันธุ์ของไทยกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจศึกษา ทั้งในแง่วิชาการและในแง่ของการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานเกี่ยวกับประชากร

อย่างไรก็ตาม แม้จะกล่าวได้ว่าโครงการวางแผนครอบครัวของประเทศไทยประสบความสำเร็จอย่างดีเมื่อพิจารณารวมทั่วประเทศ แต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างของระดับและแนวโน้มการเจริญพันธุ์รายภาคแล้ว มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของภาวะเจริญพันธุ์ในภาคใต้เป็นไปอย่างล่าช้ากว่าภูมิภาคอื่นของประเทศ แนวทางหนึ่งของการค้นหาข้ออธิบายในเรื่องนี้ได้มุ่งให้ความสนใจไปที่ลักษณะเด่นของภาคใต้ที่มีประชากรผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นสัดส่วนสูง และหลักฐานเท่าที่ปรากฏแสดงให้เห็นต่อไปว่าพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของไทยพุทธ และไทยมุสลิมมีความแตกต่างกัน แต่การศึกษาในประเด็นนี้ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นเท่านั้น และข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาในลักษณะที่เป็นผลพลอยได้จากการศึกษาเรื่องอื่น หนังสือวิจัยเรื่อง Ethnicity and Fertility in Thailand โดย ดร.สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ จัดว่าเป็น

เอกสารฉบับแรก ๆ ที่ริเริ่มมุ่งประเด็นการศึกษาที่ความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยโดยตรง ผู้เขียนชี้แจงว่าการศึกษาของเขาครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการค้าประชาชาติพันธุ์⁽¹⁾ กับการเจริญพันธุ์ในเมืองไทย ที่เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ที่ใช้ข้อมูลการสำรวจแบบสุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ

หนังสือนี้เป็นงานส่วนหนึ่งของโครงการการศึกษา ร่วมกันของกลุ่มประเทศอาเซียน ในเรื่อง การธำรงชาติพันธุ์และภาวะเจริญพันธุ์ และเพื่อประโยชน์ของการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มประเทศอาเซียนด้วยกัน การวิจัยเรื่องนี้ในแต่ละประเทศจึงมีการกำหนดกรอบความคิดทางทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน แม้ว่าประเทศไทยอาจแตกต่างจากประเทศอื่นในกลุ่มอาเซียน ในแง่ที่ว่าไทยเป็นสังคมที่ค่อนข้างมีลักษณะของความเป็นแบบเดียวกัน (homogeneity) ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ ศาสนา ภาษา หรือกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ไทยก็มีชนกลุ่มน้อยที่สำคัญอย่างน้อยสองกลุ่มคือ คนจีน และไทยมุสลิม

จุดประสงค์หลักของหนังสือนี้เป็นการศึกษาความแตกต่างด้านการเจริญพันธุ์ (fertility differentials) ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยสี่กลุ่มด้วยกัน คือ คนไทย คนจีน คนไทยมุสลิม และไทยมุสลิมภาคใต้ ผู้เขียนอธิบายถึงเหตุการณ์แยกกลุ่มไทยมุสลิมออกเป็นสองกลุ่มว่า ประมาณร้อยละ 60 ของไทยมุสลิมทั้งหมดเป็นไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์อาศัยอยู่ในสี่จังหวัดภาค

ใต้ ไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์เหล่านี้มีคุณลักษณะหลายอย่างที่อาจแยกศึกษาเป็นกลุ่มต่างหากจากไทยมุสลิมอื่น ๆ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศไทย

สำหรับการศึกษาลงไปสู่รายละเอียดของคุณลักษณะความแตกต่างทางการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลภายใต้กรอบความคิดของการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลกระทบต่อพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ ปัจจัยเหล่านี้ได้ถูกจำแนกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. **กลุ่มปัจจัยที่เป็นคุณลักษณะทางชาติพันธุ์ และทางเศรษฐกิจสังคม** ปัจจัยที่ผู้เขียนเรียกว่าเป็นคุณลักษณะในเชิงชาติพันธุ์ได้แก่ ภูมิหลังทางชาติพันธุ์ของ พ่อแม่ สถานที่เกิด สัญชาติ ความเป็นพลเมือง ภาษา ศาสนาและความเคร่งศาสนา การเข้าร่วมสมทบในสมาคมเกี่ยวกับชาติพันธุ์ เป็นต้น ส่วนคุณลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และความมั่งคั่ง ชนิดของกิจการที่ตนเป็นเจ้าของ อาชีพของสามี การจ้างงานของภรรยา เป็นต้น

2. **กลุ่มปัจจัยที่อาจนับว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์โดยตรง** ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลในลักษณะที่แสดงแบบแผนทั่วไปของความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในด้านการเจริญพันธุ์ การวางแผนครอบครัว และตัวแปรอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น จำนวนบุตรที่พึงใจ ความพึงพอใจในเรื่องเพศของบุตร คุณค่าของบุตร ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว การแต่งงาน การหย่าร้าง เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สรุปได้ว่า คนไทย คนจีน ไทยมุสลิมและไทยมุสลิมภาคใต้ มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญในคุณลักษณะเชิงชาติพันธุ์ และเชิงเศรษฐกิจสังคม ความแตกต่างไม่เพียงแต่ปรากฏให้เห็นในเรื่องต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต บรรทัดฐานทางสังคม คุณค่าทางสังคม การรับรู้และทัศนคติต่อคุณค่าของบุตร การแต่งงาน การหย่าร้าง ตลอดจนบทบาทการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง เป็นต้น หากยังปรากฏความแตก

(1) ผู้วิจารณ์ได้แปลคำศัพท์ ethnicity ว่าคือ การธำรงชาติพันธุ์ แต่คนที่จริงผู้เขียนมิได้ระบุคำจำกัดความทางวิชาการของคำนี้ไว้ เท่าที่ประมวลได้ดูเหมือนว่าผู้เขียนใช้คำศัพท์นี้ตามความหมายทั่ว ๆ ไปที่ใกล้เคียงกับคำว่าเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ (ethnic identity) ในขณะเดียวกันการวิจัยครั้งนี้ก็ได้รวมตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการกระทำระหว่างกันทางสังคมที่อาจเข้าข่ายตามความหมายของการธำรงชาติพันธุ์ (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมของ “การธำรงชาติพันธุ์” ในส่วนท้ายของบทวิจารณ์)

ต่างอย่างมากเกี่ยวกับพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสี่กลุ่ม

สำหรับการวิเคราะห์ตัวแปรพหุ (multivariate) นั้น ผู้เขียนได้เลือกใช้มาตรการวัดพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ 3 มาตรการด้วยกัน ดังนี้

1. การเจริญพันธุ์สะสม (วัดด้วยจำนวนเฉลี่ยของบุตรที่เกิดแก่หญิงในช่วงวัยเจริญพันธุ์) จากการศึกษาจำนวนเฉลี่ยของบุตรเกิดรอด จำแนกตามอายุ และชาติพันธุ์ของหญิง พบว่า จำนวนบุตรเกิดรอดเพิ่มขึ้นตามอายุของหญิง เมื่อเปรียบเทียบในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ คนไทย มีจำนวนเฉลี่ยของบุตรเกิดรอดต่ำที่สุด (2.44 คน สำหรับเขตเมือง และ 2.8 สำหรับเขตชนบท) และไทยมุสลิมเป็นกลุ่มที่มีบุตรเกิดรอดสูงสุด คือเฉลี่ย 3.56 คน สำหรับในชนบท และ 2.94 คน สำหรับในเมือง

2. การเจริญพันธุ์เมื่อไม่นานมานี้ (วัดด้วยจำนวนเฉลี่ยของบุตรที่เกิดแก่หญิงในช่วง 5 ปีที่แล้ว) ข้อมูลแสดงว่าในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา คนไทย มีระดับการเจริญพันธุ์เมื่อไม่นานมานี้ต่ำสุด ในขณะที่เดียวกันไทยมุสลิมเป็นกลุ่มที่มีระดับการเจริญพันธุ์สูงสุด ปรากฏว่ามีการเจริญพันธุ์เมื่อไม่นานมานี้อยู่ในระดับสูงอีกเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ข้อมูลยังแสดงให้เห็นด้วยว่า ระดับการเจริญพันธุ์สะสมและการเจริญพันธุ์เมื่อไม่นานมานี้มีความสอดคล้องกับขนาดครอบครัวที่พึงปรารถนา นั่นคือ ผู้ที่มีการเจริญพันธุ์สูงก็เป็นผู้ที่มีความปรารถนาในครอบครัวขนาดใหญ่ด้วย

3. การปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ ข้อมูลมีความสอดคล้องอีกเช่นกันว่า คนไทย เป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนของการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิสูงสุด ติดตามมาด้วยคนจีน ไทยมุสลิม และไทยมุสลิมภาคใต้

กรอบความคิดทางทฤษฎีได้ถูกนำมาสร้างเป็นโมเดลหลักเพื่อการวิเคราะห์ขึ้น 3 โมเดล โดยแต่ละโมเดลมีความแตกต่างกันอยู่ที่มาตรการวัดพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ คือ

1. โมเดลที่มีการเจริญพันธุ์สะสมเป็นตัวแปรตาม
2. โมเดลที่มีการเจริญพันธุ์เมื่อไม่นานมานี้เป็นตัวแปรตาม
3. โมเดลที่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิเป็นตัวแปรตาม

สำหรับตัวแปรอิสระที่บรรจุลงในโมเดลทั้งสามนี้ ถูกกำหนดขึ้นภายใต้กรอบความคิดทางทฤษฎีที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา โดยผู้ร่วมงานในโครงการวิจัยนี้จากกลุ่มอาเซียนทั้งห้าประเทศ ตัวแปรอิสระเหล่านี้ก็คือ ปัจจัยต่าง ๆ ที่มาจากคุณลักษณะในทางชาติพันธุ์ และทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเจริญพันธุ์โดยตรง ดังที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น ผู้เขียนแสดงแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ด้วยการเสนอเป็นกำวิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) ทั้งนี้โดยใช้การวิเคราะห์การผันแปร (analysis of variance) และการวิเคราะห์การจำแนกพหุ (multiple classification analysis) เป็นเครื่องมือช่วยในการระบุแบบแผนและทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ซึ่งทำให้สามารถจัดลำดับตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามโมเดลหลักทั้งสาม นับได้ว่าผู้เขียนมีความระมัดระวังในการเลือกใช้เครื่องมือทางสถิติที่เหมาะสมกับธรรมชาติของข้อมูล

ในส่วนนี้ผู้เขียนได้เริ่มต้นโดยใช้เครื่องมือทางสถิติดังกล่าววิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมด เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษาโดยทั่วไป ผลปรากฏว่ารูปแบบของความสัมพันธ์โดยทั่วไป ยืนยันตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เป็นต้นว่า ผู้หญิงที่มีความผูกพันมากกับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าผู้หญิงที่มีความผูกพันน้อย การศึกษาของผู้หญิงมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการทำงานนอกบ้านของเธอ การจ้างงานของผู้หญิงมีความสัมพันธ์ในทางลบกับภาวะที่เป็นใหญ่เหนือสามี แต่ความสัมพันธ์กลับเป็นไปในทางบวกกับรายได้ของคู่สมรส ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบช่วงชั้น (stratified sample) และจำนวนตัวอย่างจากแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ถูกกำหนดเป็นโควต้า จึงไม่ใช่สัดส่วนตามความเป็นจริงของประชากรของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ดังนั้นจึงเป็นการไม่เหมาะสมที่จะวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นกลุ่มเดียวกัน ผู้เขียนได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการเลือกใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (multiple regression analysis) และแยกวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มอย่างเป็นเอกเทศสำหรับโมเดลที่ใช้วิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มนั้น จำกัดอยู่เฉพาะตัวแปรที่มีนัยสำคัญเท่านั้น

ผลการศึกษาในส่วนนี้ปรากฏว่ามีปัจจัยอยู่ 4 ปัจจัยด้วยกัน ที่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการเจริญพันธุ์สะสมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาทุกกลุ่ม อันได้แก่ ขนาดครอบครัวที่พึงปรารถนา ช่วงระยะเวลาของการแต่งงาน ความสมดุลในด้านเพศของบุตร และความสามารถในการมีบุตรที่เป็นที่รับรู้ ผู้เขียนให้ข้อสังเกตว่า ในจำนวนปัจจัยทั้งสี่ ความสมดุลในด้านเพศของบุตรที่มีชีวิตนับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสิ้นี่กลุ่ม เพราะทุกกลุ่มพยายามที่จะมีบุตรทั้งชายและหญิงโดยไม่คำนึงถึงจำนวนรวมของบุตร ความพยายามเช่นนี้จึงมีผลกระทบในทางบวกต่อการเจริญพันธุ์ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลยังแสดงให้เห็นต่อไปว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีชุดของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ของกลุ่มคนโดยเฉพาะ ซึ่งไม่เหมือนกับชุดของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีกด้วย

การวิเคราะห์เท่าที่กล่าวมานี้ มุ่งความสนใจอยู่ที่กรอบการวิเคราะห์ของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ และเพื่อให้เราทราบถึงผลกระทบสุทธิของการรณรงค์ชาติพันธุ์ต่อการเจริญพันธุ์ ผู้เขียนจึงตั้งสมมุติฐานขึ้นว่า การเจริญพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ชุดเดียวกัน ด้วยสมมุติฐานนี้ เราจึงอาจประเมินผลกระทบสุทธิของการรณรงค์ชาติพันธุ์ได้

โดยการประยุกต์ใช้ค่าเฉลี่ยของตัวแปร (ที่พบว่ามีความสำคัญ) ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อบรรจุลงในสมการที่กำหนด ผลต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเดิมของตัวแปรตามกับค่าเฉลี่ยที่คาดประมาณได้ใหม่นี้ สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบสุทธิของการรณรงค์ชาติพันธุ์

ผู้เขียนสรุปผลการศึกษาทั้งหมดว่า ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างด้านการเจริญพันธุ์ในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ ทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีปัจจัยร่วมกันชุดหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ แต่กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มก็มีปัจจัยเฉพาะที่มีผลกระทบต่อการเจริญพันธุ์ของกลุ่มคนเท่านั้น ผู้เขียนตีความหลักฐานเหล่านี้ว่า แสดงนัยถึงความเป็นไปได้ในการใช้โครงการร่วมสำหรับทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกัน โครงการที่ต้องออกแบบโดยคำนึงถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังเป็นสิ่งจำเป็น และอาจกล่าวได้ว่าการรณรงค์ชาติพันธุ์เป็นตัวแปรที่สำคัญ ที่ควรคำนึงถึงสำหรับการศึกษาด้านการเจริญพันธุ์และการวางแผนครอบครัวในประเทศไทย สำหรับนโยบายและโครงการเกี่ยวกับประชากรควรต้องกำหนดขึ้นอย่างระมัดระวัง และให้มีความเหมาะสมกับธรรมชาติและความจำเป็นของประชากรแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

ข้อที่ควรสังเกตเพิ่มเติม

จากการอ่านหนังสือนี้ พบสิ่งที่น่าสนใจ และควรระบุไว้ในที่นี้ด้วย คือ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้ เป็นผู้มีอาชีพและระดับการศึกษาค่อนข้างสูงมากทีเดียว เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจากแหล่งอื่น ถ้าหากเราพิจารณาในเรื่องโครงสร้างด้านอาชีพของคนไทยในการศึกษาคั้งนี้ พบว่าในเขตชนบทมีน้อยกว่าหนึ่งในห้าของผู้เป็นสามีที่เป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรม และเพียงร้อยละ 13-15 ของผู้เป็นภรรยาที่เป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรม ส่วนข้อมูลสำมะโนประชากร พ.ศ. 2523 แสดงให้เห็นว่าในเขตชนบทของไทยมีกำลังแรง

งานทั้งชายและหญิงเกือบสามในห้าเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ข้อมูลสำมะโนประชากรยังชี้ให้เห็นต่อไปว่าสัดส่วนของกำลังแรงงานหญิงที่อยู่ในภาคเกษตรสูงกว่าสัดส่วนของกำลังแรงงานชายที่อยู่ในภาคเกษตรอยู่เล็กน้อยด้วย (เนื่องจากกว่าร้อยละ 90 ของประชากรในประเทศไทย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าคนไทย ดังนั้นคุณลักษณะของคนไทยจึงครอบคลุมถึงคุณลักษณะต่างๆ ไปของประชากรทั้งประเทศ จึงเป็นไปได้ที่เราจะเปรียบเทียบอย่างคร่าว ๆ ระหว่างข้อมูลของคนไทยในการศึกษาคั้งนี้ กับข้อมูลจากสำมะโนประชากร) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากสำมะโนประชากรดังกล่าวเป็นข้อมูลรวมของผู้ที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจที่อายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ส่วนการศึกษาครั้งนี้จำกัดอยู่เฉพาะข้อมูลของหญิงที่สมรส และสามีของเธอเท่านั้น ดังนั้นความแตกต่างในเรื่องโครงสร้างอาชีพที่ค่อนข้างมากเช่นนี้ ควรได้รับความเอาใจใส่

สำหรับเรื่องระดับการศึกษา เราอาจพิจารณาถึงกรณีของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ ข้อมูลจากการศึกษาคั้งนี้ทั้งสามีและภรรยาชาวไทยมุสลิมภาคใต้มีระดับการศึกษาใกล้เคียงกัน คือ จำนวนปีของการเรียนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 6 ปีกว่าสำหรับเขตชนบท และ 7 ปีกว่าสำหรับเขตเมือง แต่ข้อมูลจากแหล่งอื่นแสดงระดับการศึกษาของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ว่ามีระดับต่ำกว่านี้มาก เป็นต้นว่า ข้อมูลสำมะโนประชากรปี 2523 แสดงให้เห็นว่าสตรีไทยมุสลิมภาคใต้อายุ 15-44 ปีที่เป็นผู้ไม่มีการศึกษา มีร้อยละ 35.4 (จินตนา เพชรานนท์, **ภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประชากรของภาคใต้**, 2526) ส่วนข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบสำรวจในจังหวัดปัตตานีพบว่า ชาวไทยมุสลิม ร้อยละ 55.1 เป็นผู้ไม่รู้หนังสือ และถ้าพิจารณาเฉพาะหญิงมุสลิมแล้วมีผู้ไม่รู้หนังสือเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 74.0 (ชวลิต ศิริภิรมย์, **ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของสังคมไทยพุทธและมุสลิมภาคใต้**, 2526) ส่วนข้อมูลจากโครงการวิจัยภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย พ.ศ. 2518 ของสถาบันประชากร-

ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แสดงว่า สตรีมุสลิมภาคใต้ที่เคยสมรสและอายุต่ำกว่า 50 ปีเป็นผู้ไม่มีการศึกษา ร้อยละ 58 คิดเป็นจำนวนปีเฉลี่ยของการเรียนหนังสือเท่ากับ 1.5 ปี ส่วนข้อมูลของสามี มีร้อยละ 62 ที่เป็นผู้ไม่มีการศึกษา หรือคิดเฉลี่ยจำนวนปีของการเรียนหนังสือเท่ากับ 1.7 ปี นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระดับการศึกษาระหว่างคนไทยกับไทยมุสลิมหรือไทยมุสลิมภาคใต้แล้ว ข้อมูลจากแหล่งที่อ้างอิงข้างต้นนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ไทยมุสลิมและไทยมุสลิมภาคใต้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าคนไทยค่อนข้างมาก แต่ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้หลัง ปรากฏว่าระดับการศึกษาของคนไทย ไทยมุสลิม และไทยมุสลิมภาคใต้มีระดับค่อนข้างสูงและใกล้เคียงกัน ยิ่งกว่านั้น ข้อมูลของการศึกษาคั้งนี้ชี้ว่า ภรรยาไทยมุสลิมภาคใต้มีจำนวนปีของการเรียนหนังสือมากกว่าภรรยาชาวไทยพุทธเสียอีก

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ มีลักษณะลำเอียงเข้าสู่กลุ่มผู้มีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจสังคมค่อนข้างสูง

2. ความลำเอียงเกี่ยวกับคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง อาจสืบเนื่องมาจากวิธีการสุ่มตัวอย่างและวิธีการกำหนดบริเวณหรือชุมชนเพื่อการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในภาคสนาม ผู้เขียนชี้แจงว่า ข้อมูลสำหรับการศึกษาคั้งนี้เป็นข้อมูลการวิจัยแบบสำรวจที่สุ่มตัวอย่างจากทั่วประเทศ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบช่วงชั้นที่มีการแบ่งกลุ่มประชากรออกตามรายภาค และสุ่มตัวอย่างจังหวัดขึ้นจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นตัวแทนตามสัดส่วนของประชากรในภาคนั้น ๆ หลักฐานนั้นก็แบ่งชุมชนออกเป็นชุมชนเมือง ซึ่งใช้เขตเทศบาลเป็นเกณฑ์ และชุมชนชนบท ซึ่งหมายถึงชุมชนที่อยู่นอกเขตเทศบาล ผู้เขียนไม่ได้ระบุถึงการแบ่งช่วงชั้นในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เข้าใจว่าคงมอบการกำหนดบริเวณหรือชุมชนเพื่อการสัมภาษณ์ให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขความเหมาะสมของท้องถิ่น และพิจารณาณของผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละภาค เนื่องจากแต่ละจังหวัดมีอาณาเขตกว้างขวางพอสมควร

โดยเฉพาะเขตชนบท ถ้าหากเขาไม่กำหนดช่วงชั้นในรายละเอียดลงไปสู่ระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะเกิดลักษณะลำเอียงในกลุ่มตัวอย่างขนาดเพียงไม่กี่สิบรายจากเขตชนบทของจังหวัดนั้น ๆ เช่น อาจลำเอียงที่จะเก็บข้อมูลจากเขตชนบทที่อยู่ใกล้เขตเทศบาล เป็นต้น

3. การร่ำรชาติพันธุ์ (ethnicity) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำระหว่างกันทางสังคม (social interaction) ของสมาชิกในสังคม ที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการสืบทอดประเพณี ค่านิยม และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ การติดต่อสัมพันธ์กันในเรื่องเหล่านี้ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกของความเป็นพวกเดียวกัน มีความผูกพัน และความภาคภูมิใจในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นสาระสำคัญที่ทำให้กลุ่มนั้น ๆ สามารถร่ำรชาติพันธุ์ของตนอยู่ได้ ท่ามกลางความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่รอบตัว อีกทั้งยังเป็นการเรียนรู้ต่อไปด้วยว่านอกเหนือไปจากแวดวงของตน ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เป็นคนละพวกกับตน หรือมีความแตกต่างจากกลุ่มตน

จะเห็นได้ว่าการกระทำระหว่างกันทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการร่ำรชาติพันธุ์ แต่กระบวนการของการร่ำรชาติพันธุ์อยู่นอกขอบเขตของการศึกษาเรื่อง การร่ำรชาติพันธุ์ กับการเจริญพันธุ์นี้ที่จำกัดขอบเขตอยู่เพียงการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและการเจริญพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสี่กลุ่ม อย่างไรก็ตาม การจำกัดขอบเขตของการศึกษาดังกล่าวไม่เป็นเหตุให้สามารถละเลยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำระหว่างกันทางสังคมของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น อย่างน้อยเราควรคำนึงถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้การกระทำระหว่างกันทางสังคมให้เกิดขึ้นได้ หรือให้เกิดขึ้นด้วยความถี่มากน้อยแตกต่างกัน ปัจจัยทางด้านพื้นที่หรือทางด้านชุมชนนับเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันหรือใกล้เคียงกันย่อมมีโอกาสที่จะเกิดการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้

ดีกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ห่างไกลกัน ดังนั้นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรชาติพันธุ์ จึงไม่ควรจำกัดตัวเองอยู่กับข้อมูลของการอธิบายในเชิงบุคคลเท่านั้น หากแต่ควรคำนึงถึงเงื่อนไขหรือการอธิบายในเชิงชุมชน (community context) ด้วย อีกทั้งการอยู่ใกล้กันหรือชุมชนเดียวกัน ยังเอื้ออำนวยให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น สามารถใช้และรักษาภาษาถิ่นของตนไว้ได้ ภาษานับว่าเป็นสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งของการร่ำรชาติพันธุ์

สำหรับประเทศที่มีองค์ประกอบทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างสมดุลย์ เช่นมาเลเซียเซีย และสิงคโปร์ การสุมตัวอย่างแบบช่วงชั้นที่จัดแบ่งประชากร เพื่อสุมตัวอย่างให้เป็นตัวแทนประชากรรายภาคและรายจังหวัดนั้น อาจไม่ประสบปัญหาความลำเอียงของเงื่อนไขทางพื้นที่หรือการอธิบายในเชิงชุมชน แต่สำหรับประเทศไทย การสุมตัวอย่างในลักษณะนี้อาจเกิดปัญหาความลำเอียงของเงื่อนไขทางพื้นที่หรือการอธิบายในเชิงชุมชนในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาได้ เพราะประเทศไทยมีคนไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ที่สุด ที่ครอบงำลักษณะการกระจายตัวของประชากรตามรายภาค และรายจังหวัดทั่วประเทศ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วิธีการสุมตัวอย่างของการศึกษารุ่นนี้มีลักษณะการลำเอียงเข้าสู่เงื่อนไขทางพื้นที่หรือชุมชนของคนไทย ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ คนจีน และไทยมุสลิม ซึ่งเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยเท่านั้น เราไม่อาจคาดหวังได้ว่า คนจีน และไทยมุสลิมจะมีการกระจายตัวทางพื้นที่ในแบบแผนเดียวกันกับคนไทย ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวจีนและชาวไทยมุสลิมจึงมีแนวโน้มที่เสียเปรียบในเรื่องเงื่อนไขทางพื้นที่หรือชุมชน เพราะตัวอย่างที่ได้อยู่ในลักษณะที่ถูกดึงสู่ไปตามแบบแผนการกระจายตัวทางพื้นที่ของคนไทย สำหรับการที่แยกไทยมุสลิมภาคใต้ออกเป็นกลุ่มที่ศึกษาต่างหากนั้นเป็นข้อดี เพราะเท่ากับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาค่าเสียเปรียบตามเงื่อนไขทางพื้นที่ไปด้วยในตัว

ความลำเอียงในเงื่อนไขทางพื้นที่เช่นนี้ มีผลทำให้หลายตัวแปรที่ใช้ในการศึกษารุ่นนี้หมดความหมายลง

เช่น ตัวแปรกลุ่มชาติพันธุ์ของเพื่อนสนิท ที่ปรากฏว่าคนจีนและไทยมุสลิมคบเพื่อนต่างกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเพื่อนสนิท ในขณะที่คนไทย และไทยมุสลิมภาคใต้ คบแต่คนจากชาติพันธุ์ของตนเป็นเพื่อนสนิท ส่วนตัวแปรการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ก็ปรากฏแบบแผนของพฤติกรรมในทำนองเดียวกับการคบเพื่อนสนิท คำอธิบายของแบบแผนนี้น่าจะอยู่ที่ลักษณะลำเอียงด้านพื้นที่หรือชุมชนของข้อมูลมากกว่าเหตุผลอย่างอื่น

4. การศึกษาเรื่องการเจริญพันธุ์ที่มักกระทำกันในระดับมหภาคนั้น โดยทั่วไปไม่มีความเหมาะสมและเพียงพอแล้ว แต่ว่าการศึกษาดังกล่าวขบเขตเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการร่ำชาติพันธุ์กับการเจริญพันธุ์ การศึกษาเพียงระดับมหภาคอาจเป็นการไม่เพียงพอสำหรับการหาคำตอบ เพราะการร่ำชาติพันธุ์ เป็นเรื่องละเอียดอ่อนและลึกซึ้งลงไปในชีวิตและวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้น ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากขอบเขตของสาขาวิชาประชากรศาสตร์ ดังนั้นจึงอาจมีความจำเป็นที่เราต้องประสานความรู้กับสาขาวิชาอื่นโดยเฉพาะสาขาวิชามานุษยวิทยา ทางหนึ่งนี้อาจกระทำได้คือ การศึกษาในระดับจุลภาคหรือระดับชุมชน ที่เอื้ออำนวยแก่

การใช้เทคนิคและแนวคิดทางมานุษยวิทยาเพื่อหาความกระจ่างในเรื่องการร่ำชาติพันธุ์ในระดับหนึ่งเสียก่อน ในการนี้อาจช่วยให้ นักประชากรศาสตร์ผู้สนใจเรื่องนี้สามารถกำหนดแนวคิดและข้อสมมุติฐานที่เกี่ยวข้องได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น การศึกษาในระดับจุลภาคจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการค้นหาหลักฐาน เพื่อยืนยันข้อวินิจฉัยหรือข้อสมมุติฐานที่ใช้อยู่ในการศึกษาระดับมหภาค ในอันที่จะช่วยให้การศึกษาในระดับมหภาคมีความหนักแน่นและเชื่อถือได้มากขึ้น

สรุปว่าหนังสือวิจัยฉบับนี้ เป็นการริเริ่มที่ดี แม้จะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูลอยู่บ้าง แต่ผลการศึกษาก็ยังนับว่าเป็นประโยชน์ เพราะอย่างน้อยก็ได้ให้ข้อเสนอแนะใหม่ ๆ ของการอธิบายถึงความแตกต่างด้านการเจริญพันธุ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา และช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจศึกษาในเรื่องนี้สืบไป

สุดสวาท ดิศโรจน์

**คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**